

a hallgatás ábécéje
saturnus könyve felé
áthallások hetedhét etűdök messziről
határtalanról szimfónia ének
bóbita forgó tűzkút tornáca
gyümölcskosár a föld
merülő nyáj fogak tarka tornya
sárkány tizenegy szemmel
hat holdország psyché elysium
magyar rigó
posta világ ha lenne

-----
lenne ha világ
postarigó
magyar elysium
psychéország
hold hat szemmel
tizenegy sárkány tornya
tarka fogak nyáj
merülő föld
a gyümölcskosár tornáca
tűzkút forgó bóbita ének
szimfónia határtalanról messziről
etűdök hetedhét áthallások felé
könyve saturnus ábécéje
hallgatás a dicsérete szerelem
testtelen a teljesség
kézírásos a születése
sebzett ember és veréb éneke
kútbanező medúza
három kő
a teremtés hideg
van a vers mester

Lator László

KÉTSZER A HALÁLRÓL

1. Harmincévesen

A lelki táj, ahová most jutottam, fölér minden utazással. Írtam arról Professzor Úrnak, hogy eljuttottam valami dimenziótlan semmibe: azt hittem, hogy innen tovább felfelé kell jutni, így jellemezte Weöres Sándor pályája egy szakaszát 1947 szeptemberében egy Fülep Lajosnak szóló levélben. Úgy tetszik, az 1944-es keltezésű MEGHALNI ebben a kiterjedéstelen semmiben

játszódik. Egy anyagtalan, körvonaltalan, tündöklő világba, fényekbe-színekbe-illatokba visszatérni, beleolvadni: ez volna a halál. Felemelkedés az elhagyott személytelenbe. De ugyan kicsoda, micsoda jelenik meg a kezdősor káprázatos képében? Mert a földiesen érzéki jelzők, a *birsalma-illatú*, *gyöngyház-tekintetű*, valami földöntúlit, felettünk valót hívnak elő. Azt a közeget, amelyből, ki tudja, kinek az akaratából, születésünkkel kiszakadtunk: *odafönn villámló kútnál / remegő gyöngy közt aludtál – / kikkel egy-éjbe jutottál, / mindannyival oda futnál*, olvassuk az egy évvel korábbi HÁROMRÉSZES ÉNEK-ben. De ha a MEGHALNI címet elhagyom, másképp, többféleképpen is olvashatom ezt a verset, s ez nagyon is illik Weöres Sándor költőtermészetéhez. Gondolhatom szerelmes-erotikus költeménynek. Miért ne lehetne mintája egy csakugyan *birsalma-illatú* nőtest, egy *gyöngyház-tekintetű* lányarc, miért ne hallhatnám a hangját *harangnak és messi hegedűnek* (ráadásul igazi alanya nincs is ennek a mondatnak), illik is a készülő szerelem mögé a mindenségnyi háttér, a *kék vonzás*, hát még az a lázasan, hatalmasan érzéki kép, az *égő tüskék fölött a Meztelen viharja*. Aztán a záró sorpár, a *megreng az édesség vad fészke, cifra tál* az ölekezés, a beteljesülés képzeiteit indíthatja el az olvasóban. De akár azt is mondhatnám, hogy a kétféle megsemmisülés, az áhitott gyönyörű halál és a szerelem eszméletvesztése, megváltó önkívülete jól illik egymáshoz. De ha elfogadjuk a cím sugallatát (eredetileg A MEGHALÁS PILLANATÁ-t írta Weöres Sándor a himnikus dal fölé), az ember ősi, mitológiai formákban meg-megjelenő széphalál-vágyát olvasom bele a versbe. Áttűnni, szenvedés nélkül, a szűkös emberiből az emberen túlba. És ha az imént egy nőt képzeltem a versbe, a vers mögé, miért ne gondolhatnám azt is, hogy az a gyönyörű kettős hang, a harangé és a hegedűé, ha bennem szól, ha kívülem, mindenképpen valami kegyes hatalom hívogató szava? (Micsoda szándékosan vagy ösztönösen alakított zenéje van ennek a sornak! A tizenkettes első fele, kivéve a sorközepe *mint*-et, csupa mély hang, két hosszan hangzó nazális, Tóth Árpád kedvére való, benne egy bújtatott rím: *a hangja, mint harang*, a másik sorfél meg, ahogy a hegedűhöz illik, csupa magas magánhangzó, szívbe nyilalló tenor. Ha ilyen a halál pillanata, nem kell rettegnünk tőle. Aztán jön egy, legalábbis nekem, ködös-homályos sorpár: *s mind több és tétován, sűrűdő lépteikre / felbődül és lerogy az úr sok-szarvu ikre*. Miféle lények lépkednek itt? Forma szerint is hiányzik a birtokos, az alany. És miért rogy le az úrbeli iker? Az ikercsillagkép, Castor és Pollux? És miért *sok-szarvu*? Talán az a másfél száz csillag körülöttük? Lehet, Weöres Sándor éppen olvasott valamit (mindig érdekelték a művelődéstörténet hátsó tartományai), de az is megeshet, hogy az *ikre* a *lépteikre* hívására került a versbe. Mert a Weöres-vers mindenfelé nyitott, akármit befogadhat, de elhitei velünk: oka van, hogy ott van, nem tudni, miért, de nem is érezzük szükségét, hogy a szöveg minden zegének-zugának végére járjunk. Weöres Sándor, utólag, felfejthetetlennek látszó verseiben is szerette minden szavát, mozdulatát megmagyarázni, értelmet adni a már-már érthetetlennek is. Emlékezzünk csak, hogy nyitotta meg, egy Domokos Mátyással folytatott beszélgetésben, a végletesen zárt ABLAK NÉGY-SZÖGÉBEN-t! Mert noha a verset rendszerint valamilyen ösztön, mondjuk, ihlet indítja, végső formáját a tudatos munka adja meg. *A vers-költés folyamata három tagra bontható, közülük kettő túlnyomóan önkéntelen alakulás, és csak a harmadik a meggondolt alakítás; 1. a versbe-kívánczó elemek felszínre kerülnek, 2. az alakító-beidegzettség úgy nyújtja a tudat elé az anyagot, hogy az a versformába és a tartalmi összefüggésbe idomulhasson, a tudat válogatja, egybeilleszti és megformálja a rendelkezésre álló elemeket*, írta hajdan A VERS SZÜLETÉSÉ-ben. A vers, ebből következik, egyszerre fut az értelem világosságában és az értelemalatti homályában-félhomályában. Ezt az ikermotívumot én alig-alig értem, mégis nyilvánvaló, hogy ebből bomlik ki a sodró iramú verszárlat. Valószínű, hogy mikor a MEGHALNI-t írta, nem akart valami körülírható mondani. Azt hiszem, előbb volt a vers, csak később a címe.

Mert a lélek árján fénylő forró igéket, egy kis túlzással, úgy is *el lehet fogni*, hogy nem értjük vagy csak félig-meddig értjük jelentésüket. De azért ezt a módszert nem mindenkinek ajánlanám. Tudni kell hozzá valamit, amit még a nagy költők sem mindig tudnak. *Sanyikának könnyű, ő nem ember*, mondta Weöres Sándorra egyszer, csak félig játékosan, Nemes Nagy Ágnes. Fülep Lajos, aki fukarul mérte az elismerést, jól emlékszem rá, a XX. századi világköltészet egyik nagy remekének mondta a MEGHALNI-t.

2. Hatvanhat évesen

A MEGHALNI után egy emberöltővel írt Weöres Sándor egy máshonnan támadt, másfelé tartó, keze alól itt-ott már ki-kiszaladó, de még nem utolsó korszaka meg-megcsukló hangján szóló nagy halálverset. Az már nem olyan bizonytalan jelentésű, széttartó lehetőségekkel tele költemény. A BOLERO-ban (a cím a zenei mintára, az átvett technikára utal, sokszor fordított versre dallamot, szerkezetet, prozodiát, írt káprázatos táncdalpastiche-okat, keringőt, rumbát, rockot) a halandók keserves elmúlását, az édes apróságokkal marasztaló kisvilág végét állítja színpadra. Micsoda színpadra! S a köznapias-egyszerűtől a lidérces-monumentálisig milyen váratlan fordulatokkal. Rögtön az elején: hogy nyitja ki, tágítja mindenségnyivé az agyonnyútt eufemisztikus mondatot, a *mind elmegyünk-et*. Hogy ad neki testet a talán a jelző miatt olyan megejtően szép folytatás, a *ringatózó fák alól*. Mintha ez készítené elő a későbbi, sokunknak ismerős, földies-otthonos képsort: *olyk még visszánéz és látni vágy / hullott almát a kertben, vagy egy bölcsőt talán / ajtó mellett, piros ernyő alatt*. Ez az emlékezet mélyéről felbukó kép még egyszer megajándékozta, egyszerűen ki is fosztja a semmibe tartót. De a két jelenet közt micsoda mozgókép: a *ringatózó fák* után más irányba fordul a történet. Csak egy pillanatilag hihetjük, hogy még mindig földi tájat látunk: *a párás ég alatt mind indulunk a pusztaságon át / a száraz ég alá*, de figyeljünk csak oda! Ez az első pillantásra alig színezett táj csupa rejtett fenyegetés, kietlen, beíratlan tereket ígér. Már abban is van valami baljós, hogy *olyk még visszánéz, a hold-sugár a lábnyomunkba lép*, s ami utána jön, már nem a mi világunk, földön-emberen túli sivatag: *végül mind elmegyünk, a napsütés is elmarad / és lépdeliünk a csillagok mögött a menny abroncsain*. Mintha az így-úgy ismerős mindenségnek volna még egy kintibb, vigasztalanul sivár övezete. De nincs-e abban mégis valami tudatalatti alig-remény, hogy a halálra szántak felfelé lépkednek azon a mindenségi szürrealista hordón. És nem Brueghel Bábel-tornya motoszkálhatott tudata mélyén a vers írásakor? S nem ahhoz társul-e a *tornyok fölé*, s nem a tornyok vonják-e a versebe később ezt az egyébként alig érthető sort: *ahogyan a harangok konganak, mind ballagunk?* Hogy függ össze harangkongás és ballagás, s ugyan miért *mindig másként?* Mintha a vers elemeit egy ismeretlen erőtér mozgástörvényei alakítanák-társítanák egymással. Mintha a BOLERO-t már nagy korszaka után, de még utolsó korszaka előtt írta volna Weöres Sándor. A vers rendjét egyszer-egyszer szabálytalanak, mégis lenyűgözőnek érezzük. És: a MEGHALNI villámló elragadtatása személytelen, a BOLERO közös fájdalma, gyönyörű fantasztikuma személyes. Emlékezetemben maradt egy hajdani jelenet. Czigány György, talán 1980-ban, portréfilmet csinált Weöresről. Formásan, okosan válaszolt mindenre, de akkor már elő-előjött később egyre jobban elhatalmasodó depressziója. A film végén, a Muraközi utcai ház kertjében elmondta a BOLERO-t. Egy kicsit énekelve, szépen, mint mindig. Aztán csak állt ott, leejtett karral, tétován, tehetetlenül. Az 1987-ben megjelent KÚTBANÉZŐ minden sora, töredezett, olykor törmeléken darabja tanúsítja, milyen szorongató mélységekbe kellett alászállni nemcsak a MEGHALNI szemkápráztató fényjátékához, halálábrándjához, hanem a BOLERO komor félálomvilágához képest is. Ezt már csak így tudta elmondani: *A rettenetes görcsöket / jó volna kibírni / elviselni / semmivé / de nem nyílnak / az ajtók, ablakok / Van-e reménytelenebb / a halálnál?*